

chen P. 3, 3, 48, Sch. Mit. im ÇKDa. Nach Wils. in 1. नि + वर (keinen Mann habend) zu zerlegen, aber nach dem Schol. zu P. von वर mit नि.

निर्वर्त (von वर्त् mit नि) adj. der umkehren macht: आ निर्वर्त नि वर्तय पुनर्न इन्द्र गा देहि RV. 10, 19, 6.

निर्वर्तक (von वर्त् simpl. und caus. mit नि) adj. f. ०वर्तिका 1) umkehrend: संग्रामेन निर्वर्तकः HARIV. 5948. — 2) aufhören machend, aufhebend, vertreibend PAT. bei GOLD. MĀN. 49, a. वाग्दण्डकर्ममनसो त्रयाणां च निर्वर्तकः MBH. 12, 8681. चतुर्गुणं HARIV. 12324. अविद्यायास्तु सर्वत्रैव निर्वर्तिका (विद्या) दृश्यते ÇAṆK. zu BRH. ÂR. UP. S. 201. GAUDAP. zu SĀMĀKHAJAK. 89. BHĀSHĀP. 136. Schol. zu KAP. 1, 2. SIDDH. K. zu P. 7, 2, 63. अदेश ein Befehl nicht zu handeln BUĀG. P. 6, 3, 20. Nom. abstr. ०व n. ÇAṆK. zu BRH. ÂR. UP. S. 81.

निर्वर्तन (wie eben) 1) adj. a) (zurücktretend) aufhörend, zu bestehen aufhörend: मृत्युं कृत्वा निर्वर्तनम् von Helden gesagt, die in ihrer aufgeregten Stimmung vergessen, dass es einen Tod giebt, MBH. 6, 2427. 7, 1506, 7785. Vgl. कृत्वा मृत्युनिर्वर्तनम् u. 2, b. — b) umkehren machend: आ निर्वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तय RV. 10, 19, 8. — 2) n. a) das Zurückgehen, Rückkehr, Umkehr: गतीर्दश समापन्नौ प्रवर्तननिर्वर्तनैः R. 6, 92, 4. AV. 3, 6, 7. MBH. 4, 2129. 13, 5222. 18, 56. R. 1, 3, 13 (8 GORR.) 2, 22, 15. 28, 2. 43, 28. 82, 23. 83, 26. 109, 38. VIKR. 82, 20. ÇĀNTIÇ. 3, 2. पन्थानमनिर्वर्तनम् auf dem keine Rückkehr stattfindet BUĀG. P. 6, 3, 21. An mehreren Stellen wäre auch die caus. Bed. das Zurückbringen zulässig. — b) das Aufhören, Unterbleiben, Nichtgeschehen, Gehemmtwerden: वयोः MBH. 1, 8388. चित्तां RĀGA-TAR. 4, 318. सर्वसत्त्वं MBH. 1, 2177. संयुगस्य HARIV. 1096. स्वयंवरं 6187. सामर्थ्यं च न पश्यामि भविष्यस्य निर्वर्तने 11107. तोयप्रवर्तनात्खयो (सेतुः) बन्ध्यः स्यात्प्रवर्तनात् MIT. 244, 5 v. u. कृत्वा मृत्युनिर्वर्तनम् machend, dass der Tod aufhört so v. a. vergessend, dass es einen Tod giebt, MBH. 7, 9296; vgl. मृत्युं कृत्वा निर्वर्तनम् u. 1, a. Auch hier wäre an mehreren Stellen die entsprechende causative Bedeutung am Platze. — c) das Abstehen von, sich-Enthalten von; mit dem abl.: निर्वर्तनाद्धि सर्वतो न वेत्ति दुःखमवपि MBH. 3, 1273. रात्र्यानिर्वर्तनं तस्य ब्रह्मचर्यव्रते स्थितिः 1, 373. विधर्मात् BHĀG. P. 3, 8, 2. अकार्यं MBH. 3, 17373. — d) das Abstehen vom Handeln, Unthätigkeit; Gegens. प्रवर्तन KĀM. NITIS. 1, 28. — e) das rückkehren-Machen, Zurückbringen: गवाम् AMAR. 84. (अस्त्रम्) सप्रयोगनिर्वर्तनम् das Abschiessen und Wiederrückkehrenlassen von Waffen MBH. 1, 5306. 3, 1655. 1693. 12, 76. R. GORR. 1, 31, 3. 11. — f) Mittel zur Rückkehr: न तत्रैव प्रमृषे निर्वर्तनं पटूरे सन्निहभैवः RV. 3, 9, 2. 10, 19, 8. प्राप्यतो निर्वर्तनम् AV. 7, 38, 1. — g) das Zurückschneiden (der Haare) KĀT. ÇR. 15, 8, 28 (nach dem Schol.). — h) das Zurückbringen, Zurückhalten von (abl.): द्रुमो बाह्यविषयेन्द्रियाणां तद्वतिरिक्तविषयेभ्यो निर्वर्तनम् VEDĀNTAS. (Allah.) No. 12. — i) ein best. Flächenmaass, 40000 Quadrat-Hasta COLEBR. Alg. 2. COLEBR. Misc. Ess. II, 312. — निर्वर्तन = साधन AK. 3, 4, 18, 122 fehlerhaft für निर्वर्तन; auch die Bed. Herstellen, welche MÜLLER in der deutschen Ausg. des RV. S. VI annimmt, ist nicht zu rechtfertigen.

निर्वर्तनस्तूप (नि + स्तूप) m. N. eines Stūpa, bei dem der Wagen-

lenker Buddha's umkehrte, HIOURN-THSANG I, 330; vgl. den Index.

निर्वर्तनीय (vom caus. von वर्त् mit नि) adj. 1) zurückzuführen MĀLAY. 71, 1 (wo so st. निर्व० zu lesen ist). — 2) rückgängig zu machen, ungeschehen zu machen, zu hemmen: व्यवहारः KULL. zu M. 8, 168. दिष्टस्य ग्रन्थिर्निर्वर्तनीयः MBH. 1, 7330.

निर्वर्तयितव्य (wie eben) adj. zurückzuhalten: न निर्वर्तयितव्यो ऽहम् R. GORR. 2, 21, 22. 31, 7 (8 SCHL.)

निर्वर्तितव्य (wie eben) adj. zurückzuführen MBH. 18, 55.

निर्वर्तिन् (von वर्त् mit नि) adj. 1) zurückkehrend, umkehrend: स्रोतसो वानिर्वर्तिनः (वातिर्वर्तिनः R. GORR. 2, 114, 17) R. 2, 105, 29. यौवनमनिर्वर्ति Spr. 788. संग्रामादनिर्वर्तिनः aus dem Kampfe nicht umkehrend so v. a. nicht fliehend AK. 2, 8, 2, 66. पुद्गानि H. 795. संग्रामेन निर्वर्तिनः DAÇ. 2, 40. संयुगेन निर्वर्तिनाम् R. 4, 6, 20. समर्थनिर्वर्तिनाम् 3, 28, 18. MBH. 3, 5988. Dem nachgebildet सलिलेन निर्वर्तिनः von Fischern, die aus dem Wasser nicht herauskommen, 13, 2653. Dazu nom. abstr.: संग्रामेन निर्वर्तिवम् M. 7, 88. — 2) sich enthaltend von: पृथक्कर्म MBH. 12, 10386. — 3) (mit caus. Bed.) eine Umkehr gestaltend: कृतान्तेन निर्वर्तिना HARIV. 4836. — आत्मकार्यनिर्वर्तिनीनाम् ÇAṆK. 68, 13 fehlerhaft für ०निर्वर्त०.

निर्वर्त्य (vom caus. von वर्त् mit नि) adj. s. दुर्निर्वर्त्य.

निर्वर्ण und निर्वर्ण (von वर्क्, वर्क् mit नि) 1) adj. vernichtend, vertilgend, beseitigend, vertreibend: क्षत्रियाणां निर्वर्णम् (धनुः) MBH. 3, 8659. वृत्रं (वज्र) 1, 6485. अरिं 2, 1231. शत्रुं 3, 14721. 4, 175. 5, 7276. INDR. 1, 1. ARG. 10, 55. HARIV. 701. R. 1, 1, 11. 3, 12, 18. 6, 86, 20. मृगव्यालं 3, 7, 6. ततो ऽग्निः संप्रज्ञत्वा दशग्रीवनिर्वर्णः (bei der Leichenverbrennung) 6, 96, 17. RĀGA-TAR. 4, 83 (wohl गर्ह्यनि० zu lesen). सर्वव्याधिं SUÇR. 1, 166, 11. 233, 16. 165, 9. पितॄं 196, 12. 2, 346, 17. दोषं 462, 19 (wo viell. निर्वर्णान् zu lesen ist). — 2) n. das Vernichten, Vertilgen AK. 2, 8, 2, 81. H. 370. HALĀJ. 2, 322. MBH. 1, 7410. 3, 199. शत्रुं 4, 684. 5, 913. 2611. 6, 3270. 12, 2356. 3846. HARIV. 689. 692. 6825. 14444. 16349. R. 1, 3, 20. 30 (25 GORR.). 6, 16, 3. 74, 31. MĀRK. P. 17, 13. — Fehlerhaft für निर्वर्ण COLEBR. und Lois. zu AK. 1, 1, 2, 15. Spr. 365, v. 1.

निवसति (von वस्, वसति mit नि) f. Wohnung ÇABDAR. im ÇKDa.

निवस्य (wie eben) m. Dorf H. 961.

1. निवसन (wie eben) n. Wohnung HALĀJ. 2, 137. ÇABDAR. im ÇKDa.
2. निवसन (von वस्, वस्ते mit नि) n. 1) das Anziehen (eines Kleides): चीरस्याकुशला देवी सम्पन्निवसने R. GORR. 2, 37, 13. — 2) Kleid, Gewand H. Ç. 135. HALĀJ. 2, 393. RAGH. 19, 41. VARĀH. BRH. S. 47, 50. 50, 19. 58, 32. DAÇAK. 103, 1. PAÑKĀT. ed. OFR. 49, 13. Untergewand H. 673. HALĀJ. 2, 391. Vgl. चीवरं.

निवस्तव्य (von वस्, वसति mit नि) adj. 1) zu wohnen: (तद्स्माभिः) निवस्तव्यं कृत्वावासम् MBH. 1, 5794. — 2) zuzubringen: किमवश्यं निवस्तव्यमाग्रमेव त्रिषु MBH. 12, 12280.

निर्वह (von वर्क् mit नि) m. 1) Schaar, Schwarm, Masse, Menge; sg. und pl. AK. 2, 5, 39. 3, 4, 3, 32. 25, 163. H. 1412. HALĀJ. 4, 1. राजपुत्रं BHARTṢ. 3, 42. कैवर्तं RĀGA-TAR. 4, 657. ज्ञानं PAÑKĀT. V. 8. श्वेच्छं Gīt. 1, 14. दैत्यं BRAHMA-P. in Verz. d. Oxf. H. 19, a, 13. Spr. 660. सर्वजीवं BHĀG. P. 5, 22, 9. वराहं KATHĀS. 21, 12. कपोतं RĀGA-TAR. 2, 50. PAÑ-